

АСПЕКТИ НА ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ ПО ДИСЦИПЛИНАТА "ФИРМЕНА ОРГАНИЗАЦИЯ"

Вяра Милушева*

Увод

Въпросите, свързани с процеса на обучение във висшите училища, са особено актуални, тъй като са показател за качеството на обучение и адаптивността му към бързо променящите се изисквания на практиката. На темата са посветени не малко публикации, но редица аспекти остават все още недостатъчно изяснени. Основно предизвикателство при провеждане на семинарните занятия е "как, къде и защо се използват познати и доказани форми и методи на обучение". Негово продължение е свързано с критерия въз основа на който формите и методите осигуряват резултатност от семинарните занятия. В тази връзка в статията са разгледани не толкова в принципен план формите и методите, прилагани в семинарните занятия, а с конкретната тяхна насоченост към теми по учебната дисциплина "Фирмена организация", т.е. определени упражнения предполагат и изискват едни форми и методи в обучението, а следващи упражнения се основават на други подходящи форми и методи на обучение. Този подход, възприет в статията е израз на натрупан опит, от една страна, а така също е основан на очаквана активност и мотивация на участващите в семинарните занятия студенти. Налице е и потребност от открояване на приоритетни действия в процеса на обучение, които водят до траен конкурентен успех. Въведеното ограничение в статията се свежда до разглеждане на процеса на обучение само по дисциплината "Фирмена организация" и по-конкретно съдържанието, формите и методите на обучение.

Представена е значимостта на дисциплината, факторите, влияещи върху качеството на обучение, а също така и прилаганите форми и методи.

Съдържанието на дисциплината дава възможност студентите да се запознаят с основните теоретични и методически въпроси на организацията като система, както и с организирането на процесите във фирмата. Фокус при преподаването е как може и трябва да се извършва организирането на процесите във фирмата. Проблематиката се разглежда във връзка с други страни от функционирането на фирмата и се разкрива потенциалът на ор-

* Вяра Милушева е доктор, главен асистент в катедра "Индустриален бизнес", УНСС, email: vyara_milusheva@yahoo.com

ганизацията за постигане на нейните цели. Учебният процес е изграден на основата на традиционните методи на университетския образователен процес, като се търсят и прилагат иновативни методи на преподаване. По този начин учебната дисциплина допълва и обогатява системата от знания на студентите.

Изложение

Процесът на обучение по дисциплината "Фирмена организация" е насочен към създаване на предпоставки за придобиване в единство на теоретични знания и практически умения от студентите в специалност "Бизнес икономика". Организационната наука има богата история и разработеност, а специфична нейна особеност е практическата ѝ насоченост и полезност.

Организирането на процесите във фирмата като изследователски обект се развива интензивно особено през последните години. В съвременната динамична бизнес среда е невъзможно да се изолира и усъвършенства един аспект от дейността на фирмата и да се очаква съществено подобрене на дейността. Корпоративният успех зависи от съвкупното въздействие на логически свързани фактори и събития. Поради тази причина обхватът на дисциплината е свързан с прилагането на комплексен подход едновременно на всички организационни нива. В нейния обхват се включват бизнес стратегията, лидерството, философията на управлението и практиките, структурата, ефективността на процесите, както и адекватността на информационните системи.

Лекционният курс е разработен в съответствие със съвременното състояние на организационната наука. Той предоставя на студентите актуални знания в тази област, които обогатяват профила на бъдещите специалисти от гледна точка на тяхната успешна реализация в практиката. Фирмената организация като учебна дисциплина определено се нуждае от симбиоза между лекционен курс и адекватни форми, методи и техники на обучение. В този смисъл провежданите упражнения не само утвърждават и обогатяват знанията по дисциплината, но и създават определени умения на студентите – нещо, от което несъмнено се нуждае българската бизнес практика.

1. Обща характеристика на обучението по дисциплината "Фирмена организация"

В учебната програма е направено описание на съдържанието на дисциплината и са изведени основните цели, които се преследват чрез лекционния курс и семинарните упражнения. В курса на обучение студентите получават

знания, свързани с адаптация на организацията към външната среда, което предполага възможности за изграждане на гъвкави и адаптивни структури и дългосрочни стратегии. Друга група въпроси са свързани с организационния "дизайн" (Хаджиев, 2013) и процесите (Славова, 2014), които протичат в самата система. Дизайнът се разглежда не само като структура, той включва процесите на вземане на решение, компенсаторна система, информация, разпределяне на задачите и екипността. Дизайнът осигурява вътрешна интеграция и баланс на системата, което определя ефективността на организационното функциониране (Хаджиев, 2011).

Обучението по дисциплината обхваща основни теми, които характеризират в достатъчна степен сложния характер на управлението на икономически системи. Структурата и съдържанието са съобразени с реалните потребности на бизнес практиката, които са дефинирани в следствие на проучване.

Специфичните задачи, които се преследват с учебния материал, са свързани с представяне на модел за организационно съвършенство през призмата на общата системна теория и основните принципи на динамично взаимодействие между елементите на отворените системи. Включват се също така и технологични аспекти на организационното оценяване и проектиране, структурен анализ на новите организационни форми и представяне на новите парадигми, подходи и концепции в теорията на организационното съвършенство.

Процесът на обучение е насочен към формиране на изискваните за образователно-квалификационната степен знания (теоретични и фактологически), умения (познавателни и практически) и компетентности (самостоятелност и отговорност, компетентности за учене, комуникативни и социални компетентности, професионални компетентности) в съответствие с Националната квалификационна рамка и Европейската класификация на уменията, компетенциите, квалификациите и професиите (European classification of Skills, Competences, Occupations and Qualifications (ESCO)).

Обучението по дисциплината формира у студентите следните основни знания и умения:

- Основни знания в областта на теорията на организацията и новите организационно-структурни форми;
- Знания за методите и моделите при организиране на процесите във фирмата. В тази връзка са уменията за диагностициране на бизнес средата, с цел адаптиране на фирмите от различните сектори на бизнеса към обкръжаващата среда. Включват се също така и възможностите за анализ на силните и слаби страни в организационно отношение на фирмите и разработване на конкурентни стратегии за развитие;

- Умения за решаване на конкретни проблеми, свързани с организиране на процесите във фирмите, и се придобиват способности за управление на промяната чрез проекти;
- Развиване на умения за работа в екип.

Може да се обобщи, че цялостното съдържание и начин на провеждане на курса са иновативни не само поради голямата актуалност и значимост на тематиката, но и поради самата организация на учебния процес. Привличането на външни лектори и специалисти от практиката дава на студентите възможност за усвояване на широки познания в тази област. Въпреки актуалността на въпросите, свързани с организирането на процесите във фирмата и нарастващия брой на публикациите по темата, основните литературни източници са налични най-вече на английски език. Това налага осигуряването на дисциплината с допълнителни материали и практически примери от чуждестранни източници. По този начин студентите имат възможност да се запознаят с чуждестранни практики по процесите на организиране и получените знания и умения да адаптират към спецификата на българския бизнес.

Аудиторната заетост по дисциплината е разделена между лекции и семинарни занятия. Лекцията, като метод на обучение, е особено подходяща за усвояване с висок темп на факти и теории, с които е изпълнено учебното съдържание. Упражненията по дисциплината са наложителни в процеса на обучение, а активното включване на студентите в тях осигурява утвърждаване на знанията и преход към определени умения.

2. Форми и методи на обучение в семинарните упражнения

Учебният процес изисква постоянна актуализация на получаваните знания от студентите поради бързо променящата се бизнес среда. Освен това променящите се изисквания на студентите предполагат обучение в непринудена атмосфера, в която те се чувстват свободни да дискутират важни въпроси, свързани с изучаваната материя. В тази връзка упражненията са насочени към прилагането на подходящи форми и методи на обучение, осигуряващи мотивационни нагласи и интерес в студентите.

Организационните форми (Тодорина, 2011) на обучение, които намират приложение по дисциплината, са: *фронтална, групов и индивидуална*. При *фронталната форма* на обучение се работи едновременно със студентите от цялата група. Общуването е на равнище преподавател – студенти или студенти – преподавател, като за целта се дискутират конкретни въпроси от съдържанието на учебната дисциплина. Най-често срещаният подход е на основата на едновременната работа на преподавателя с всички студенти в групата. При тази форма преподавателят ръководи работата и непосредстве-

но общува едновременно с всички студенти – разказва, обяснява, показва, въвлича студентите в обсъждането на проблеми. В условията на тази форма преподавателят има възможност да развие мотивацията на студентите.

При *груповата форма* на обучение студентите се обособяват в отделни екипи, като на всеки от екипите се поставят различни задачи. Общуването е на равнище преподавател – студенти, а в екипите – между студентите. Преподавателят ръководи дейността на екипите, възможно е и достигане на равнище на самоуправление в екипите, като студентите работят самостоятелно. При екипната работа е възможно поставянето на задачи, въпроси с еднакво или различно за всеки екип съдържание. Тази форма предполага два начина на организиране на екипите. При първия вариант се диференцират задълженията на членовете на екипа при решаването на поставеното задание. При втория вариант отсъства разпределение на задължения по роли в екипа. За постигане на по-висока ефективност от работата на екипите е необходима правилна преценка за избор на лидери на екипите.

При *индивидуалната форма* всеки студент работи самостоятелно по конкретна задача или въпрос. Студентите работят самостоятелно с помощта на преподавателя или самостоятелно без неговата помощ в зависимост от равнището им на подготовка и сложността на разглежданата проблематика. Тази форма предоставя възможности за самостоятелна дейност на студентите и способства за формиране на умения за прилагане на вече наученото по учебното съдържание.

В процеса на обучение намират приложение и трите форми. Изборът на прилагането им зависи от спецификата на изучавания материал, неговия обем, степен на трудност, степен на познаване и др. (Бабанский, 1985). Формите на обучение по дисциплината се съобразяват с две детерминанти, които имат определяща роля в процеса на обучение, а именно сложността на проблематиката и възможностите на студентите.

Необходимо е да се отбележи, че за постигане на ефективност в процеса на обучение по дисциплината от значение е съчетанието между форми и методи на обучението. Докато формите на обучение се отнасят до строежа, структурата и организацията на процеса, методите очертават пътя, начина за осъществяването му чрез съвместната дейност между преподавател и студенти. Обединяващо между двете категории – форми и методи – е образователната цел (Попкочев, 2012). При всяка от формите на обучение се прилагат различни методи в зависимост от спецификата им и потребностите на процеса. Обучението е и технологично осигурен процес и в неговата технология методите играят процесуално–реализираща функция. Това ги прави особено значими за постигането на качествени резултати от обучението. Методите на обучение позволяват да се реализира промяна в позицията на обучаваните, насочена към провокиране на активността на студен-

тите. Може да се каже, че в избора на методите на обучение се проектира и личностното присъствие на обучаваните, тяхното участие в реализирането на иманентната същност на процеса на обучение. На тази основа изборът на методи изпълнява ролята на критерий за качеството на обучение. Самият избор на методи на обучение се определя от типа учебно съдържание, времето, предвидено за усвояване на определени единици от него, възможностите на преподавателя и обучаваните, а също така и от външните условия на обучение (Бабанский, 1985).

Методите на обучение се обуславят от целите и задачите, от съдържанието на учебната дисциплина и нивото на възприемане на информацията от студентите. Основната цел на упражненията е в тях активно да се включват обучаваните студенти. Тази цел се постига с прилагане на следните методи: обяснения, дискусия, работа по задания, консултации по самостоятелната работа (възлагане на практическа работа), демонстрации, решаване на казуси.

Семинарните занятия не само допълват знанията от лекционния курс, но и целят да бъдат получени определени умения у студентите за сравнителен анализ и обосновка на икономически и организационни решения. Дефинирането на целите се базира на релацията цел – средство – резултат. При точно и ясно определена цел изборът на подходите, методите, похватите и средствата за нейното постигане в упражнението е по-адекватен, съобразен с "входното ниво" на студентите и с бъдещо ниво на развитие на обучаемите, т.е. добрата формулировка на целите подпомага организацията на учебния процес. Детайлното описание на целите е основа за планиране и реализиране на текущия контрол през семестъра и служи като "инструмент" за по-обективно измерване на получените резултати, явява се средство за попълване на пропуските в знанията и уменията, т.е. подпомага се и процесът на управление на познавателната дейност.

При формулиране на целите е важно да се има предвид:

1.) Умението, което трябва да се формира, или дейността, която обучаваният студент може да извършва, ако целта е постигната, т.е. да се акцентира върху желания резултат от взаимодействието между преподавател и студент. Това се постига чрез използване на тъй наречените поведенчески термини. Тези термини са най-често "активни" глаголи, които изразяват какви промени в поведението на студента могат да се наблюдават, като се посочва умението или дейността, която обучаемият може да извършва в края на темата, раздела, ако целта е постигната. Целесъобразно е да се използват глаголи като "дефинира", "прилага", "пресмята", "сравнява", "класифицира", "решава" и други. Изрази от вида "да знае", "да разбира" се приемат за многозначни (Гюрова, 2006).

2.) Дидактическите условия, при които се демонстрира постижението на обучаемия, са: устен отговор, писмено решение, с или без използване на

таблицы, справки, калкулятор и задачи, снабдени с упътвания и т.н. (Гюрова, 2006).

3.) Критерият за успех е изпълнен, когато се постигнат посочените изисквания в методите за оценяване и рекапитулацията на студентската заетост в учебната програма (Гюрова, 2006).

Тези изисквания са съобразени и със сроковете и обема на учебната информация за усвояване, както и с качеството на планирания резултат.

На практика добре формулираната цел (Андреев, 2001) дава отговор на въпросите:

Какво трябва да умее да прави студентът? При какви условия ще протича неговото развитие? Какво ниво на постижения се очаква в края на курса?

Поставените учебни цели отговарят и на изискванията (Пейчева, Йончева-Каракашева, 2002):

- Съответственост – да са подходящи за обучението на студентите от съответния курс и да са съобразени с техните възможности, т.е. формулираните цели да бъдат в зоната на близкото развитие;
- Йерархичност – чрез реализацията на по-нисши цели се достига до по-висши цели в обучението;
- Еднозначност – при формулирането на целите да се избягва употребата на многозначни термини, които водят до различно тълкуване от страна на преподаватели и студенти;
- Контролируемост – означава изпълнението на целта да може да се наблюдава, а също и студентът да може сам да прецени в каква степен е постигнал желания резултат в даден момент.

Те са достижими за обучаемия, когато отговарят на двете изисквания – съответственост и йерархичност. За управлението на учебния процес важно място заемат другите две изисквания – однозначност и контролируемост, тъй като те операционализират целите.

Обучителният процес се състои от следните елементи (Bloom):

1. Знания – запаметяване, възпроизвеждане на фактическа информация;
2. Разбиране – откриване на връзки и зависимости с цел систематизиране и структуриране;
3. Приложение – процес, при който на базата на запомнените и разбрани знания се извършват интелектуални и практически действия за решаване на задачи, тестове и казуси;
4. Анализ – разлагане на проблема на неговите съставни части, установяване на известните и неизвестни елементи на проблема, откриване на връзки, зависимости между тях. Разкриване на същността на изучавания обект и правене на изводи;
5. Синтез – свързване на елементи в едно цяло;
6. Оценка – аргументирано формулиране на изводи.

Обучението в семинарните занятия се осъществява чрез дискусии, решаване на задачи и тестове, обсъждане на казуси, разработване на проекти. Заданията са планирани и подготвени предварително и се поставят индивидуално или групово според спецификата и целите им.

Дискусията се използва за формиране на икономическо мислене при колективно обсъждане на даден проблем с цел избиране на пътища за неговото решаване (Тодорова). Всички присъстващи студенти имат възможност да изложат своята гледна точка. Дискусиите са подходящи за приложение по всички теми заложи в учебната програма.

Решаването на задачи се прилага в теми като организация на производствения процес, организация на трудовите процеси и нормиране на труда, като чрез тях студентите развиват логическото си мислене и намират правилни решения по проблемите на организацията.

Тестовите се използват в дисциплината за проверка на получените в лекцията знания. Те се прилагат и като инструмент за преговор на наученото, при условие че след провеждането им въпросите, заложи в теста, се обсъдят със студентите.

Казусите (Yakovleva, Yakovlev, 2014) са методи на самостоятелно и екипно прилагане на знанието. Чрез въвеждането им се повишава мотивацията на студентите и се представя връзката на организационната наука с реалната действителност. Чрез този метод се анализира конкретна ситуация, търсят се решения, в процеса на работа студентите получават умения за работа в екип, възможности за обосновка и защита на собствено мнение. Казусите дават възможност да се намери и обоснове най-доброто решение за конкретната ситуация. Казусът изисква експертиза на състоянието на проблемното поле в него и аргументиране на решение, преодоляващо проблемното поле. В този смисъл използването в дисциплината казуси развиват уменията и личността на студента. Те спомагат за изграждането на причинно-следствени връзки по конкретни организационни въпроси. Собствената ми практика показва значим интерес в студентите към казусите – тяхното възлагане, решаване, докладване и обсъждане. По дисциплината е разработен широк обхват от учебни казуси като фокуса в тях е върху практически проблеми. Решаването им, включително с ориентири от водещия семинарните занятия, е предизвикателство, което голяма част от студентите поемат отговорно и с висока мотивация. Самите студенти разбират, че казусът е преход от теоретичните знания и постановки по важни теми на дисциплината към демонстриране на умения да търсят и аргументират правилното решение. В този смисъл при спецификата на учебната дисциплина "Фирмена организация" казусите и проектите заемат приоритетно място в семинарните занятия.

С проектите се поставя акцент върху практически организационни проблеми. Те са предизвикателство пред студентите, свързано с проучване и

разрешаване на конкретен организационен въпрос от бизнес практиката. Същевременно те са и възможност за разгръщане на аналитичното мислене на студентите чрез придобитите до момента знания. Проекти се възлагат индивидуално или групово. В предварителен план се извършва запознаване на студентите с ключови въпроси, значими за разработваните проекти, в това число: дефинирането на обекта и предмета на изследване; формулирането на основната цел и задачите, водещи до нейното постигане; начина на структуриране на проекта; въвеждането на изследователска теза и нейното доказване чрез практическата част на проекта и др.

Освен посочените методи по дисциплината е възможно прилагането и на други – поведенческо моделиране, ролеви игри, мозъчна атака (брейнсторминг) и други иновативни методи на обучение.

При всеки от използваните методи в обучението е важно да е налице обратна връзка от преподавателя към студентите за постигнатите от тях резултати, което от своя страна дава информация на преподавателя за нивото на усвояване и прилагане на материята от студентите, а от друга страна се разкриват проблемните полета, за които се налага даването на допълнителна информация, за да бъдат преодолените.

Заклучение

В заключение може да се отбележи, че обучението е организационно-функционално единство между форми и методи на обучение или между преподаване и учене, при което преподавателят управлява външната и вътрешната познавателна активност на обучаваните, а целта на този процес е усвояването на знания, умения и навици. Обучението в семинарните занятия е екипен процес между преподавател и студенти, чрез който се цели повишаване на качеството на обучение.

Разгледаните в статията аспекти на процеса на обучение по дисциплината "Фирмена организация" и по-конкретно провеждането на семинарните занятия дават основание да се подчертае, че те са с особена важност за придобиването на знания и практически умения от студентите в трети курс на специалност "Бизнес икономика". В тази връзка ударението върху формите и методите на обучение е от позиция на утвърждаване на знания и умения за вземането на управленски решения при проектирането и препроектирането на бизнес организации. Получените знания и умения се отнасят както за управленските, така и за производствените процеси в организациите, което дава възможност на студентите да се запознаят със спецификата на различните функции, осъществявани от фирмите. В определена степен симбиозата от знания и умения е особено подходяща съществена предпоставка за

бъдещата реализация на студентите в бизнес организации, включително в консултантски компании.

Референции

Андреев М. , (2001), Процесът на обучението, София: Университетско издателство "Св.Климент Охридски", с.64 – 72

(Andreev, M., 2001, Protsetsat na obuchenieto, Sofia, Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski, pp. 64 – 72)

Гюрова В. и др., (2006), Приключението учебен процес, София: "Европрес", 303 с.

(Gyurova, V. et al., 2006. Priklyuchenieto ucheben protses, Sofia, Evropress, p. 303)

Йончева -Каракашева Л. За целите на обучение в семинарните упражнения, <http://fmi-plovdiv.org/GetResource?id=662>, (дата на достъп 28.01.2018)

(Yoncheva-Karakasheva, L., Za tselite na obuchenie v seminarните uprazhnenia, available at: <http://fmi-plovdiv.org/GetResource?id=662> accessed 28 January 2018)

Пейчева Р. , (2002), Дизайн на университетския курс, София: Университетско Издателство "Св. Климент Охридски", с. 261

(Peycheva, R., 2002, Dizayn na universitetskiat kurs, Sofia, Universitetsko izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski, p. 261)

Славова, П., 2014. Управление на процеси при динамична бизнес среда, Management of change, Русе.

(Slavova, P., 2014. Upravlenie na protsesi pri dinamichna biznes sreda, Management of change, Ruse)

Тодорина, Д., Форми на обучение, Бд, 2011, Общи организационни форми на обучение http://pedagogy.swu.bg/wp-content/uploads/2012/04/Todorina_Formi_obuchenie_2011.pdf (дата на достъп 28.01.2018)

(Todorina, D., Formi na obuchenie, Bd, 2011, Obshti organizatsionni форми на обучение, http://pedagogy.swu.bg/wp-content/uploads/2012/04/Todorina_Formi_obuchenie_2011.pdf (accessed 28 January 2018)

Тодорова, Н. Съвременни форми на обучение в професионалните гимназии по икономика, <https://www.diuu.bg/ispisanie/broi29/29kt/29kt3.htm>, (дата на достъп 28.01.2018)

(Todorova, N., Savremenni форми на обучение v profesionalnite gimnazii po ikonomika, available at: <https://www.diuu.bg/ispisanie/broi29/29kt/29kt3.htm> (accessed 28 January 2018)

Хаджиев, Кр., 2013. Модели за организационно съвършенство, Изд. НБУ. (Hadzhiev, Kr., 2013. Modeli na organizatsionno savarshenstvo, Izd. NBU)

Хаджиев, Кр., 2011. Теория на организацията, Изд. НБУ.

(Hadzhiev, Kr.,2011. Teoria na organizatsiyata, Izd. NBU)

Бабанский, Ю. К. 1985, Методы обучения в современной общеобразовательной школы, с.300

Benjamin Bloom, Taxonomy of Learning, Levels of Learning, <http://oaks.nvg.org/taxonomy-bloom.html> (accessed 28 January 2018)

Nadezhda O.Yakovleva, Evgeny V.Yakovlev, (2014), Interactive teaching methods in contemporary higher education, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1229545014000175#!>, (accessed 28 January 2018)

АСПЕКТИ НА ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ ПО ДИСЦИПЛИНАТА "ФИРМЕНА ОРГАНИЗАЦИЯ"

Резюме

Статията има за цел да представи аспекти в обучението на студентите по дисциплината "Фирмена организация." Акцент е поставен върху провеждането на семинарните занятия, като свързващ елемент между потребностите на практиката и придобиваните знания от студентите от специалност "Бизнес икономика".

За постигането на целта и задачите се прилагат методите на системния анализ и логическия подход. Получените знания по дисциплината "Фирмена организация" са важна част от подготовката на студентите като бъдещи специалисти.

Ключови думи: фирмена организация, обучение, семинарни занятия, форми и методи.

JEL: A230

ASPECTS OF THE TEACHING PROCESS IN "COMPANY ORGANIZATION" DISCIPLINE

Abstract

This article aims to present aspects of teaching students in the Company Organization course. The article focuses on the conduct of seminars as a joining element between the real-life requirements and the knowledge acquired by the students in the Business Economy major.

In order to achieve the goal and accomplish the tasks, the methods of the systemic analysis and logical approach are employed. Knowledge acquired in the Company Organization course is an important part of preparing the students as future experts.

Key words: company organization, teaching, seminars, forms and methods.

JEL: A230